

Het botanisch jaar 2020

Johan Vos

2020 was in veel opzichten een uitzonderlijk jaar. De plantenwerkgroep had op 5 maart haar jaarprogramma samengesteld met dit keer extra aandacht voor de plantengroei langs en in de oude veenweteringen. Daarna werden we geconfronteerd met een heel nieuw biologisch fenomeen: het coronavirus. Op 13 februari nog was de lang verwachte nieuwe Heukels' flora bij Naturalis in Leiden gepresenteerd en het verlangen om met dit nieuwe gereedschap aan de slag te gaan was groot. Omdat het reizen per openbaar vervoer, evenals het opereren in groepjes ons sterk werd ontraden, hebben de activiteiten van de plantenwerkgroep tot half juni op een laag pitje gestaan. In die periode trokken de leden er individueel of met z'n tweeën op uit zodat er toch voorjaarslijsten met Zoetermeerse plantenwaarnemingen gemaakt konden worden. Vanaf begin juli heb ik zelf ook weer actief kunnen deelnemen aan deze activiteiten.

Het overzicht van 2020 gaat in op een aantal interessante waarnemingen en opvallende ontwikkelingen in de Zoetermeerse regio.

De eerste en voorlopig laatste gemeenschappelijke zoektocht vond plaats op 14 maart in de bosstrook, gelegen tussen de A12 en de waterbuurt van Meerzicht.

Daar stond Glanzend sneeuwkllokje (*Galanthus ikariae*) massaal in bloei. Eind jaren '70 van de vorige eeuw zijn deze bolletjes in deze strook geplant met het doel om er te verwilderen. Indertijd was de controle op soortechtheid, achteraf bekeken niet altijd even accuraat. Met de komst van de nieuwe flora rees de twijfel of het om deze soort gaat of om de er sterk op lijkende *Galanthus woronowii* die, heel verwarrend "Bleek sneeuwkllokje" wordt genoemd. Nader onderzoek, waarbij gekeken moet worden naar de grootte van de luchtkamers in het blad, zal dat moeten uitwijzen.

Glanzend of Bleek sneeuwkllokje? Johan Vos

Donkersporig bosviooltje

Tilly Kester

Donkersporig bosviooltje (*Viola reichenbachiana*) breidt zich, na de eerste waarneming in 1995 de laatste decennia gestaag uit en komt in steeds meer KM-hokken in en om het Westerpark voor.

Laurierkers (*Prunus laurocerasus*) met zijn glanzend leerachtig blad, oorspronkelijk afkomstig uit Zuid-oost Europa, wordt al vele jaren gebruikt voor tuinafscheidingen. De laatste tijd komen we steeds vaker verwilderde zaailingen van deze soort tegen die we, inconsequent als we zijn tot nu toe niet opnamen. Wellicht gaat dat nu veranderen.

In het voorjaar zorgen aronskelken met ongetekend en/of ongevekt blad nogal eens voor verwarring. Later dit jaar bleek dat de Italiaanse aronskelk (*Arum italicum*) aan een opmars bezig is in allerlei uiteenlopende groentypen. De gevlekte aronskelk (*Arum maculatum*) daarentegen blijkt erg zeldzaam te zijn (geworden) in Zoetermeer.

De veenweteringen representeren het oude veenlandschap binnen het stedelijk gebied van Zoetermeer en dragen hiermee bij aan de identiteit van de stad. Om een actueel beeld van de begroeiing langs en in de oude weteringen te krijgen hebben we gekozen voor drie representatieve transecten.

Dit zijn:

1. Voorwegwetering aan weerszijden van de Meerzichtlaan binnen Km-hok 91.453
2. Schinkelweg/Zegwaardsewegwetering bij buurtschap Den Hoorn binnen Km-hok 94.451
3. Leidsewallenwetering, het afgeknotte deel binnen Km-hok 94.454

Nog steeds is het water er opvallend helder en is een aantal soorten dat een grote affiniteit heeft tot dit type bodem en landschap aanwezig.

Voorbeelden zijn: Grote egelskop (*Sparganium erectum*), Kalmoes (*Acorus calamus*), Zwanenbloem (*Butomus umbellatus*), Oeverbies (*Bolboschoenus laticarpus*), Moerasvergeetmij-nietje (*Myosotis scorpioides subsp. scorpioides*), Moeraswalstro (*Galium palustre*) en Blauw glidkruid (*Scutellaria galericulata*). Dit geldt met name voor de minst verstoorde transecten, alhoewel ook hier fijnproevers als Moeraszoutgras (*Triglochin palustris*) en Pijptorkruid (*O. fistulosa*) ontbreken.

	
Blauw glidkruid <i>Tilly Kester</i>	Zwanenbloem <i>Henk Lubberding</i>

Delen die door betreding, begrazing, niet aangepast maaibeheer en op de kant gezette bagger met waterplanten verstoord zijn, onderscheiden zich nauwelijks nog van een doorsnee ruige oeverbegroeiing met Liesgras (*Glyceria maxima*) en heel veel Riet (*Phragmites australis*).

Naast de weteringen stond ook het Prielenbos met het aangrenzend orchideeënrijk hooilandje dit jaar weer op het programma. Het Prielenbos is een van de Zoetermeerse natuurkernen en kenmerkt zich door varenrijk moerasbos. Het is in de jaren '70 van de vorige eeuw spontaan ontstaan en ontwikkelt zich in vegetatiekundig opzicht richting elzenbroekbos. Grote watereppe (*Sium latifolium*), Moerasmuur (*Stellaria alsine*), Gele lis (*Iris pseudocorus*), Bitterzoet (*Solanum dulcamara*), Zwarte bes (*Ribes nigrum*) en een vijftal varensorten komen hier voor. Naast Brede en Smalle stekelvaren *Dryopteris dilatata* en *D. carthusiana*, Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*), en Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) zien we op de bemoste boomlijken ook Brede eikvaren (*Polygonum interjectum*). Onze inventarisatie daar heeft dit jaar 163 plantensoorten opgeleverd.

En dan is er een subtiele nieuwkomer die Tilly dit jaar in de tweede helft van mei op verschillende plekken in een aantal Zoetermeerse wegbermen heeft waargenomen. Het gaat om de in onze regio zeer zeldzame, éénjarige Graslathyrus (*Lathyrus nissolia*). Deze soort valt door de rode kleur van zijn bloemen alleen op tijdens de bloei en draagt in tegenstelling tot veel andere lathyrussoorten lijnvormig, grasachtig blad zonder ranken. In 2014 trof ik Graslathyrus aan onderaan een van de heuvels van de poldertuinen in Rokkeveen. Ook uit het Bentwoud zijn de laatste jaren meldingen van deze soort binnen gekomen maar er is daar nogal wat zaad verspreid vanwege het bij-vriendelijk maken van het hooiland. Of de inzet van maaimachines, die op meerdere plekken in en om Zoetermeer gebruikt worden oorzaak zijn voor deze “uitbraak” is vooralsnog onduidelijk.

Naast deze opmerkelijke ontwikkeling kan 2020 zonder probleem uitgeroepen worden tot “Jaar van de Bijenorchis”. Vooral in de hooilandbermen in de wijk Oosterheem kwam deze soort (*Ophrys apifera*) in grote aantallen voor op veel nieuwe locaties. Om de maaiers te wijzen op de groeiplaatsen had de aannemer stokjes met vlaggetjes laten plaatsten. Het is

wonderlijk dat, hoewel ik door een aantal bewoners werd aangesproken over de betekenis van die vlaggetjes, er bij mijn weten geen planten zijn “verdwenen”. Naast Bijenorchis werd ook Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*) op een aantal nieuwe locaties waargenomen. Nadat Anneke Wagner en ik in 2019 op 6 locaties honderden Dactylorhiza’s hadden onderzocht, dachten we ook de Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii*) gezien te hebben. De geruchten dat deze soort in Zoetermeer voorkomt doen al vele jaren de ronde. Het feit dat een doorgesneden bloeistengel hol en niet met merg gevuld was duidt echter niet op Bosorchis. Het blijft een lastige soort om te identificeren, dit mede door de gigantische vormenrijkdom van het complex van Brede en Rietorchis plus alle overgangsvormen. Een laatste opmerkelijke waarneming van André Kleinwee was die van de Moeraswespenorchis (*Epipactus palustris*) in een van de hooilandbermen langs de Olof Palmelaan. Buiten de natuurtuin hebben we deze soort nog niet eerder in Zoetermeer gezien.

Deze vondsten brengen ons naar een stukje groene geschiedenis van de wijk Oosterheem. In deze wijk werd er voor het eerst in de ontstaansgeschiedenis van Zoetermeer voor gekozen om het groen, inclusief de aanleg van bloemrijke bermen geheel uit te besteden aan groenaannemers. Of de aanpak van deze bedrijven altijd in lijn was met het bestaande groenbeleid van die tijd was niet altijd even duidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat veel materiaal afkomstig is van de Crujldthoek. Tot op de dag van vandaag duiken er soorten op die je niet direct in onze regio, laat staan in een Zoetermeerse woonwijk, verwacht. Een voorbeeld uit 2020: Ruige anjer (*Dianthus armeria*),

Een fenomeen waar Tilly dit jaar op stuitte was een nieuw gecreëerde geluidswal die langs de oprit naar de Australiëweg, onder de Randstadrail doorloopt richting Bibliën. Deze plek is, naar inschatting van de beheerder in 2015 ingezaaid met een kruidenmengsel waarvan de herkomst niet meer met zekerheid te achterhalen valt. Tilly trof hier o.a. Geel walstro (*Galium verum*), Beemdkroon (*Knautia arvensis*), Gewone agrimonie (*Agrimonia eupatoria*), Kleine pimpernel (*Poterium sanguisorba subsp. sanguisorba*), Gulden sleutelbloem (*Primula veris*), Bevertjes (*Briza media*) enz.

	
Ruige anjer <i>Johan Vos</i>	Geluidswal met inheems kruidenmengsel <i>Tilly Kester</i>

Dit jaar werden we ons o.a. bewust van wat er zich de laatste decennia rond de Zoetermeerse Meerbloem of Witte waterlelie (*Nymphaea alba*) afspeelt. Waterlelies waarvan de drijfbladeren zich boven het water verheffen, alsof ze zich aan het voedselrijke water willen onttrekken kennen we wel. Arno van Berge Henegouwen zag dit fenomeen al jaren geleden in de natuurtuin en wees ons daar op. Deze waterlelie (*Nymphaea x marliacea*) staat bekend als Roze waterlelie en is een steriele hybride die in tuincentra wordt aangeboden (met witte bloemen vaak als Witte waterlelie). Door bewoners en groenvoorzieners worden deze planten regelmatig geplant in singels, weteringen en vijvers. Dit jaar hebben we deze soort opvallend vaak verwilderd waargenomen, soms in combinatie met Witte waterlelie. Of hier ook sprake is van een woekerende exoot die de inheemse Witte waterlelie verdringt is mij niet bekend. Ook landelijk is sprake van een explosieve toename.

Op 17 juli ontdekte ik Moerasmelkdistel (*Sonchus palustris*) in een rietkraag van één van de watergangen rond het Buytenpark. Deze melkdistel kwam tot nu toe in Zoetermeer niet voor. Ik heb de soort een keer eerder in het Balijbos (net buiten Zoetermeer) waargenomen. Het gaat om een karakteristieke verschijning in rietkragen en –landen die ik vaak massaal zie in de iets brakkere wateren zoals die in Flevoland en in de Noordzeekanaalregio.

Dit jaar hebben we twee keer buiten Zoetermeer's grenzen gewerkt. De eerste keer op 25 juli in de dorpskern van Benthuizen en de tweede keer op 5 augustus vanwege het nieuwe strepen op een nieuw bedrijventerrein ten oosten van Zoetermeer, gemeente Lansingerland. Wat opviel in de dorpskern van Benthuizen was dat ook daar de hele reeks typische stadsplanten, waaronder Kransgras (*Polypogon viridis*), Kransmuur (*Polycarpon tetraphyllum*), Muurleeuwenbek (*Cymbalaria muralis*), Muurfijnstraal (*Erigeron karvinskianus*) e.d. aanwezig was! Onder de vele basterdwederiken troffen we ook weer

eens de Bleke basterwederik (*Epilobium roseum*) aan. Helaas gooide de regen roet in het eten en moesten we er na twee uur mee stoppen.

Op 5 augustus mochten we een nieuw gezicht verwelkomen. Anne van der Heisteed deed voor het eerst mee met ons, welkom Anne! Hoewel een nieuw bedrijventerrein geen aantrekkelijk decor vormt om op je gemak naar planten te kijken, de vrachtwagens reden er af en aan, hebben we toch heel wat leuke soorten kunnen strepen. Met name de hoekjes braakliggend terrein zorgden voor verrassingen. Totaal hebben we 128 soorten gestreep die dag.

Op 19 augustus trok de plantenwerkgroep naar het net voor het publiek geopende recreatiegebied Nieuwe Driemanspolder. We troffen daar veel eenjarige pionierplanten waaronder de Stekelige hanenpoot (*Echinochloa muricata*). Stekelige hanenpoot komen we in dit type extreme pionierssituaties steeds vaker tegen maar de soort verdwijnt vaak na het eerste jaar al weer van het toneel. Dit in tegenstelling tot de Europese hanenpoot (*Echinochloa crus-galli*) die tegenwoordig na de langste dag in heel Zoetermeer algemeen geworden is. De eerste waarneming van Stekelige hanenpoot in Zoetermeer stamt uit 2014. Dit jaren trof ik haar ook massaal aan in de net gegraven watergang aan de vernieuwde Ambachtsherenlaan in Palenstein.

	
<p>Gewone (links) en Stekelige (rechts) hanenpoot bron: <i>Verspreidingsatlas</i></p>	<p>Groot glaskruid <i>Johan Vos</i></p>

Op 5 september hadden we gewoontegetrouw weer een stadsplantendag georganiseerd waarbij floristen van buiten Zoetermeer extra welkom zijn. Ervaring heeft geleerd dat “buitenstaanders” ons scherp houden en er vaak voor zorgen dat er nieuwe soorten ontdekt worden. Dit keer hadden we iemand uit Wageningen in ons gezelschap die al snel met een nieuwe vondst aankwam: Groot nagelkruid (*Geum macrophyllum*) althans het blad ervan. Vanwege de gelijkenis met het zeer algemeen voorkomende Geel nagelkruid (*Geum urbanum*) hebben we blijkbaar nooit echt goed gekeken naar de stengelbladen. Het gaat om

het volgende kenmerk: middelste blaadjes van de stengelbladen eirond, afgerond i.t.t. langwerpig, ruitvormig spits bij Geel nagelkruid. Om op basis van een enkel blad met zekerheid te zeggen dat we te maken hebben met Groot nagelkruid gaat wat ver maar reken maar dat we komend jaar alle kenmerken waaraan deze soort dient te voldoen gaan controleren. Een andere verrassing was het voorkomen van Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*) aan de Voorweg(wetering). Deze soort kennen we tot nu toe alleen van het Balijbos. Bij boerderij "Het Buitenbeest" aan de Voorweg hebben we lang gekeken naar Groot glaskruid (*Parietaria officinalis*). Er rees twijfel over de al dan niet vergroeide schutblaadjes. Uiteindelijk heeft Joke materiaal onder het binoculair bekeken en vergeleken met materiaal van het veel algemenere Klein glaskruid (*Parietaria judaica*). We eindigden waar we begonnen waren, bij RSR-station Voorweg met meer dan 150 soorten op de lijst en in de app.

Op 19 september was ons tweede bezoek aan het puntje Oosterheem (Km-hok 97.451) dat we ook al op 6 juni van dit jaar hadden bezocht. Het was wonderbaarlijk fraai nazomerweer en ondanks dat er al veel gemaaid was viel er nog genoeg te genieten. Een greep uit de 112 vondsten van deze zaterdag waren: Dubbelkelk (*Helminthotheca echinoides*), Postelein (*Portulaca oleracea*), Heelblaadje (*Pulicaria dysenterica*), Vierzadige wikke (*Vicia tetrasperma subsp. tetrasperma*), Zegekruis (*Nicandra physalodes*), Grijs mosterd (*Hirschfeldia incana*) en een Teunisbloemsoort met relatief kleine bleke bloemen en zonder rode knobbel op de stengel. Deze plant werd door Ton Denters op het oog beoordeeld als "*Oenothera deflexa*". Na afloop zijn we samen naar de Broekweg gefietst om daar buiten in de zon op wijktuin "De Zoete Aarde" wensen en ervaringen uit te wisselen voor het komend jaar.

Teunisbloem Tilly Kester

PWG op wijktuin "De Zoete Aarde"

Tilly Kester

Afsluitend wil ik graag nog een aantal opvallende ontwikkelingen melden.

Klein liefdegras (*Eragrostis minor*) is tot nu toe in Zoetermeer een zeldzame verschijning. Slechts twee keer eerder hebben we enkele exemplaren op twee verschillende groeiplaatsen waargenomen. Deze nazomer, op 9 september zag ik haar massaal in de voegen van het brede trottoir aan de Europaweg ter hoogte van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over zeker 100 m. verspreid. Ook op het kruispunt van de Boerhaavelaan en de Stolberglaan tussen de tegels stonden tientallen exemplaren. Een gemakkelijk verschil met het veel algemenere Stijf straatliefdegras (*Eragrostis multicaulis*) is dat de kafjes van Klein liefdegras lang aanwezig blijven, dit i.t.t. die van het Stijf straatliefdegras.

Grijze mosterd (*Hirschfeldia incana*) is zo'n soort die we vroeger nog wel eens over het hoofd zagen. Het feit dat we tegenwoordig een beter "zoekbeeld" hebben speelt ongetwijfeld mee bij de toename van het aantal waarnemingen gedurende de laatste jaren. Een belangrijk veldkenmerk is de tegen de bloeistengel aangedrukte hauwen en de snavel die half zo lang tot even lang is als de rest van de vrucht. Opvallend is verder dat deze soort tot diep in de herfst kan doorbloeien.

Hangende zegge (*Carex pendula*) is ook een soort met een positieve trend in Zoetermeer. Meestal in de laagbouwwijken in tuingangen, vaak menshoog zien we haar verschijnen. Maar deze stadszegge zien we ook steeds vaker in groenstroken, op verwilderde terreinen en in parken. Hangende zegge is van oorsprong een zeldzame soort die voorkomt in bronbossen en langs beekoevers.. De stedelijke, sterk verwilderende variant behoort waarschijnlijk tot de subsp. *agastachys*. Deze uit Oost-Europa en West Azië afkomstige ondersoort wordt vaak in tuincentra verkocht.

Groot streepzaad (*Crepis biennis*) kwam in de jaren '80 van de vorige eeuw niet in Zoetermeer voor. Daarvoor moest je toen naar de grote rivieren. De eerste waarneming in onze Zoetermeerse database stamt uit 1994. Momenteel komt deze composiet in 14 van de 36 Zoetermeerse Km2 's voor, soms plaatselijk zelfs in grote aantallen. Wat erg heeft meegespeeld is dat Groot streepzaad vrijwel een vast onderdeel is van zaadmengsels ten

behoefte bloemrijke bermen. Haar succes heeft ze voor een groot deel te danken aan de relatief vroege bloeitijd en zaadvorming, die van essentieel belang is voor een tweejarige soort.

Eikvarens zijn in Zoetermeer een zeldzaam verschijnsel. Aan de verschillen tussen de twee in Nederland voorkomende soorten hebben we tot nu toe dan ook weinig aandacht besteed. Daar komt bij dat morfologische verschillen lang niet altijd onderscheidend zijn. Pas in de jaren '80 van de vorige eeuw, met het verschijnen van de 20ste druk van de Heukels' flora, was het verschil tussen de soorten beter te maken maar daar heb je een microscoop voor nodig. Het aantal verdikte cellen van het sporangium is hierbij bepalend. De bemoste boomlijken in het Prielenbos blijken **Brede eikvarens** (*Polypodium interjectum*) te bevatten. (met dank aan Willemien Troelstra).

Witte mosterd (*Sinapis alba*) is een zeldzame mosterdsoort die we bij mijn weten nog nooit eerder hebben waargenomen dan wel onderscheiden. Joke ontdekte deze soort bij toeval op 19 juni in haar eigen tuin waar ze dit jaar de wilde-plantengroei heeft gevolgd in het kader van het bioblitz-project. Of er zaad is meegekomen met de aanvoer van andere planten is niet te achterhalen.

Plataargras (*Chasmanthium latifolium*) is een polvormend siergras met karakteristieke bloemaren in hangende trossen die gedurende de bloei van groen naar paarsviolet verkleuren. Dit gras is oorspronkelijk uit Noord-Amerika afkomstig en is in gedroogde

toestand geschikt voor droogboeketten. Tilly zag dit gras met zijn karakteristieke 1 cm. brede platte bloemaren voor het eerst in Zoetermeer in de luwte van een tuinschutting.

Veel nieuwe groeiplekken voor de Bijenorchis

Nieuwe locaties met meldingen van Bijenorchis (*Ophrys apifera*) waren in 2020 in Zoetermeer niet van de lucht. Vooral in de hooilandbermen van de wijk Oosterheem werden tientallen exemplaren per groeiplek gemeld. Inspectie van de al jaren bij ons bekende groeiplekken leverde dit jaar juist veel minder exemplaren op. Een teken dat deze stadsnomade heel gemakkelijk van groeiplek wisselt. Dientengevolge zou het mijns inziens verstandig zijn om het bermbeheer in Oosterheem beter af te stemmen op het voorkomen van deze soort. Het markeren van de vele groeiplaatsen, zoals dat nu gebeurt, kan dan achterwege blijven.

Johan Vos